

O KIPU S LIKOM SVETOG JERONIMA IZ KAPELE SV. IVANA TROGIRSKOG

UDK: 73.046.3(497.583Trogir)“14“

Primljeno: 7. studenog 2022.

Izvorni znanstveni rad

dr. sc. IVO BABIĆ

Fakultet građevinarstva,
arhitekture i geodezije u Splitu
21000 Split, HR
ibabic@gradst.hr

Renesansni kip sv. Jeronima, koji je odvajkada stajao u niši u kapeli sv. Ivana Trogirskog, uklonjen je i postavljen u romaničku crkvu sv. Ivana Krstitelja. Razlog uklanjanja kipa iz kapele jest pretpostavka da je kip izvorno stajao na oltaru crkve sv. Marije od Trga. No, na oltaru u crkvi sv. Marije vjerojatno je stajao mali reljef-retabal s prikazom sv. Jeronima u pećini.

Ključne riječi: premještanje umjetnina, kip sv. Jeronima, kapela sv. Ivana Trogirskog, Nikola Firentinac, Andrija Aleši, Trogir

Iznesena je pretpostavka, na osnovi iz djela Pavla Andreisa i apostolskih vizitacija, da je poznati kip sv. Jeronima iz kapele sv. Ivana Trogirskog izvorno stajao na oltaru ranosrednjovjekovne crkve sv. Marije od Trga (*S. Maria de plathea, B. M. Virginis de plathea, de platea Traguri, Madonna di Piazza...*).¹

Jedan od četiriju oltara u toj ranosrednjovjekovnoj, šesterolisnoj crkvi bio je posvećen sv. Jeronimu, što je poznato iz više izvora.² Historičar Pavao Andreis u *Povijesti grada Trogira (Storia della città di Traù)* spominje oltar u crkvi sv. Marije od Trga (*de Platea*) posvećen sv. Jeronimu, građen od kamena i

1 Igor Fisković, *Firentinčev kip sv. Jeronima u Trogiru*, Peristil, 38 (1995.), 59-66.

2 O crkvi Ivo Babić, *Trogir, Grad i spomenici*, Književni krug, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 2016., 425-430. 2017., 25-430.

cijenjen zbog skulpture (*pregiato di scultura*).³ Isti autor u rukopisu *Le chiese di Traù*,⁴ također spominje skulpturu i oltar: *Questo di S. Girolamo e di pietra marmorina con scultura; e sopra l'antependio si vide incisa la seguente incrizione:*

*Io. Nicolaus ex instituto Bartolomeo Mar. F. Germani sui
piissimi hoc Altare ob honorem Divi Hieronimi fecerunt
MCCCLXIII*

Kao potvrde pretpostavke o porijeklu kipa sv. Jeronima također se citiraju i papinske vizitacije Agostina Valiera i Ottaviana Garzadorija.⁵ U vizitaciji A. Valiera iz 1579. g. spominje se oltar sv. Jeronima sa starom ikonom: „... *altare Dni. Hyeronimi habet icona veteram*“.⁶ U vizitaciji O. Garzadorija iz 1625. g. stoji da je na oltaru sv. Jeronima elegantna kamena (mramorna) ikona: „... *iconia est elegans in marmoris sculpta*“.⁷

KAMENI RELJEF, A NE TRODIMENZIONALNA SKULPTURA

Navode o kipu (*scultura*) na oltaru iz Sv. Marije od Trga, kako ih navodi Andreis u svojoj *Povijesti grada Trogira* i u rukopisu o trogirskim crkvama, te o ikoni (*icona, iconia*), kako se spominju u vizitacijama, tumači se tako kao da se odnose na punu plastiku, na kip na oltaru. U vizitacijama se ne spominje kip-*scultura* kao kod Andreisa, već kamena ikona (*icona, iconia*). Međutim, smatram da se ne radi ni o kakvoj skulpturi, kako je spominje Andreis, o punoj plastici, već o reljefu, o kamenom retablu, kako je to već pretpostavljeno.⁸

Riječ *icona*, i to kamena (mramorna), kako se spominje u vizitacijama, u izvornom značenju slika, nije prikladna za opis kipa, no odgovora za mogući spomen

3 Paolo Andreis, *Storia della città di Traù*, Split, 1908., 308. U prijevodu V. Rismonda – oltar *prodičen skulpturom* – v. Pavo Andreis, *Povijest grada Trogira, I. dio*, prev. V. Rismondo, Split 1978., 335.

4 Taj rukopis iz biblioteke obitelji Garagnin-Fanfogna, koji se do sada atribuirao anonimnom autoru iz 18. st. u stvari je autograf historičara Pavla Andreisa; v. Danko Zelić, *Chiese in Traù – rukopis Pavla Andreisa u Muzeju grada Trogira*, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, 33 (2009.), 91-114.

5 Igor Fisković (bilj. 1), 64, bilj. 40.

6 Agostino Valier, preslik rukopisa Agostino Valier, *Visitatio apostolica Dalmatiae 1579, Visitatio ecclesiarum urbis et dioecesis Traguriensis 1576.*; *Archivium Secretum Vaticanum, Congregatio concilii*.f. 42.

7 Ottaviano Grazadori, *Visitatio Dalmatiae – Traguriensis ann. 1624. et 1625.*; Arhiv zbornica za evangelizaciju naroda, *Visite e collegi* vol. 2., f.1043.

8 Usp. Samo Štefanac, *Kiparstvo Nikole Firentinca*, Književni krug, Split 2006., 152; (bilj. 2), 429.

reljefa. U Valierovoj vizitaciji *icona* se navodi i u doslovnom smislu kao slika; npr. autor spominje ikonu Djevice Marije sa srebrnim zavjetnim darovima koja se nalazi na glavnom oltaru crkve sv. Marije od Trga;⁹ na oltaru u Novoj kapeli sv. Ivana u katedrali nalazi se mala ikona (*habet iconam parvam*) s likom bl. Marije.¹⁰ No, Valier bilježi i kamenu (mramornu) oltarnu sliku-palu, na malom oltaru bl. Marije pod propovjedaonicom u katedrali: *subtus pulpitum Beatae Mariae habet palam marmoream parvam*;¹¹ radi se najvjerojatnije o sačuvanom malom, kamenom triptihu.¹² Međutim, Valier za kip sv. Ivana Krstitelja na oltaru u krstionici koristi izraz „kamena slika“ (*habet imaginem lapideam Divi Johannis*).¹³ Onodobna terminologija očito je neujednačena, tako se u ugovoru iz 4. siječnja 1468. g. o gradnji kapele sv. Ivana Trogirskog kipove spominje kao *figure*.¹⁴

Kameni reljef, sa zabilježenom godinom 1480. i imenom Andrije Alešija s prikazom sv. Jeronima u pećini, nalazi se u funkciji retabla na oltaru sv. Jere na Marjanu.¹⁵ U crkvi sv. Ivana na periferiji Zadra, prilikom demontiranja glavnog oltara, na mjestu svetohraništa, pronađen je mramorni reljef s prikazom sv. Jeronima u pećini, a dovodi se u vezu s Andrijom Alešijem i njegovom radionicom.¹⁶

Čitava serija – desetak malih reljefa s istom tematikom, djela su Andrije Alešija i njegovih sljedbenika (neki od tih reljefa uvjerljivo se pripisuju i Nikoli Firentincu) čuvaju se, od Pariza, Liverpoola, Venecije, Zadra, Splita,

9 Agostino Valier (bilj. 6), f.42.

10 Agostino Valier (bilj. 6), f.32. O nazivu kapele, koja se i dalje pogrešno spominje u literaturi kao kapela Ursini/Orsini v. IVO BABIĆ, Dometak razgovoru o kapeli svetog Ivana Trogirskog, *Mogućnosti*, God. 40 (1993.), 11/12., 154-167. Trogirski puk, kao ni historičari, počevši od P. Andreisa i Ivana Luciusa, nisu ni kapelu ni sveca spominjali kao Orsinija. Priča o sv. Ivanu koji je od rimskog roda novijeg je datuma, u duhu uobičajenih renesansnih mistifikacija, kao što se npr. sin Jurja Dalmatinca prozvao Orsini.

11 Agostino Valier (bilj. 6), f.32.

12 Radoslav Bužančić, *Gospin oltar Nikole Firentinca u trogirskoj katedrali*, Klesarstvo i graditeljstvo, 3-4, (2009.), 35-48.

13 Agostino Valier (bilj. 6), f.32.

14 Petar Kolendić, *Dokumenti o Andriji Alešiju u Trogiru*, Arhiv za arbanasku starinu, jezik i etnologiju 1, (1924.), 75.

15 Cvito Fisković, Kruno Prijatelj, *Albanski umjetnik Andrija Aleši, u Splitu i Rabu*, Split 1948., 5; Milan Pelc, *Renesansa*, Zagreb 2007., 342.

16 Ivo Petricioli, *Alešijev reljef sv. Jeronima u Zadru*, Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku, vol. LVI-LIX (1954.), 270-273.

Brača, pa do Dubrovnika.¹⁷ Iste je tematike veliki reljef koji je 1467. godine izradio Andrija Aleši u krstionici Trogirске katedrale s prikazom svetog Jeronima u pećini, s valovitim hridima, s lavom, zmijama, zmajem, škorpionjama, s knjigama u udubini u stijeni. Radi se, dakle, o reljefu s mizanscenom i kompozicijom koja se ponavlja na malim kamenim reljefima. „Geološki“ motivi i pećinski ambijent mogli su imati uzor u onodobnom slikarstvu (J. Bellini, A. Mantegna...?).¹⁸ Ipak, barem zasad nije moguće navesti neki izravni uzor u onodobnom slikarstvu. Alešijev reljef iz krstionice, valja naglasiti, najkvalitetniji je i najveći u inventaru renesansne plastike u Dalmaciji.

Seriji malih reljefa s prizorom sv. Jeronima u pećini po svoj prilici pripadao je i retabl (*icona*, kako je spomenuto u vizitacijama) s oltara sv. Jeronima u crkvi sv. Marije od Trga. Zapuštena crkva porušena je 1851. godine, pa je reljef mogao biti otuđen.¹⁹ U 18. i 19. stoljeću strani kolekcionari kupuju po Dalmaciji antikvitete koji su za domicilno stanovništvo tek starudije koje se može unovčiti; u Trogiru su 1883. g. bili na prodaji kapiteli, misno ruho, trifora...²⁰ Godine 1889. spriječen je pokušaj otuđenja gotičkog tabernakula iz ruševne samostanske crkve sv. Ivana Krstitelja.²¹ Kameni *gargouille*, koji se sedamdesetih godina 20. stoljeća odlomio s katedrale, završio je u Dubrovniku.²² U Walker Art Gallery u Liverpoolu izložen je reljef na kojem je istaknut grb Ludovika (Alvisea) Landa, trogirskog kneza 1470. – 1472. Taj reljef s prikazom sv. Jeronima u pećini pripisuju Alešiju, i, što je vjerojatnije, Firentincu.²³

17 Anne Markham Schulz, *Nepoznati reljef sv. Jerolima iz kruga Adrije Alešija*, u: *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, Vol. 20, No. 1 (1975.), 113-118; Anne Markham Schulz, *Niccolò di Giovanni Fiorentino and Venetian sculpture of the Early Renaissance*, New York 1978., sl. 66, 67; Ivo Petricioli, *Alešijev reljef sv. Jeronima u Zadru*, u knjizi *Tragom srednjovjekovnih majstora*, Zagreb 1983., 39-151; Milan Pelc (bilj. 15), 344-345.

18 Usp. Anne Markham Schulz, *The History of Venetian Renaissance Sculpture (c. 1400-1530)*, vol. I. London 2017., 144.

19 Vincenzo Celio Cega, *La chiesa di Traù*, Spalato, 1855., 52; Stanko Piplović, *Graditeljstvo Trogira u 19. stoljeću*, Split, 1996., 16.

20 Stanko Piplović (bilj. 19), 58.

21 Cvito Fisković, *Poliptih Blaža Jurjeva u trogirskoj katedrali*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, sv. 14 (1962.), 128-129.

22 Ondašnji župnik Ivo Gugić poklonio ga je Jagodi Buić, te je dospio u Dubrovnik – prema usmenom saopćenju dr. Joška Belmarica.

23 Cvito Fisković, *Alešijev reljef u Londonu*, Peristil, 10-11. (1967. – 1968.), 47-50; Anne Markham Schulz, *Niccolò di Giovanni Fiorentino and Venetian sculpture of the Early Rena-*

Možda je taj reljef, kako se pretpostavlja, upravo onaj iz Sv. Marije od Trga.²⁴ Na oltaru sv. Jeronima u crkvi sv. Marije od Trga bila je zapisana 1463. godina, kako to navodi Pavao Andreis u rukopisu *Le chiese di Traù*. No, kameni reljef s grbom Ludovika (Alvisea) Landa mogao je biti naknadno postavljen. Naime, spomenuti natpis iz 1463. koji spominje legat Bartolomeja Marislavića, nalazio se na antependiju pa je retabl s grbom kneza Ludovika (Alvisea) Landa mogao biti postavljen desetak godina kasnije ponad antependija, na menzi u funkciji retable. Na gradskoj loži na kojoj je 1471. godine radio Nikola Firentinac istaknuti su grbovi kneza Ludovika (Alvisea) koji je spomenut na dva natpisa.²⁵ Stoga je moguće da je u to vrijeme poduzetni i zaslužni knez dao isklesati retabl za oltar sv. Jeronima u crkvi sv. Marije od Trga koja se nalazi u neposrednoj blizini lože. Inicijali kneza Ludovika (Alvisea) Landa uklesani su i na malom reljefu s prikazom *Polaganja u grob*, djelu Nikole Firentinca koje se čuva u Bode Museum u Berlinu.²⁶ To je još jedna naznaka o povezanosti Nikole Firentinca i Ludovika (Alvisea) Landa. Njih su se dvojica vjerojatno poznavali već ranije, u Veneciji, prije dolaska u Trogir.²⁷ Dakle, može se pretpostaviti da se u malenoj crkvi sv. Marije od trga, na oltaru posvećenom sv. Jeronimu nalazio mali reljef, a ne veliki kip s likom sv. Jeronima.

ARGUMENTI KLESARSKO-FORMALNE NARAVI O NAVODNOM IZVORNOM POLOŽAJU KIPA SV. JERONIMA I NJEGOVU IZMJEŠTANJU

Navodi se više argumenata klesarsko-formalne naravi prema kojima bi kip s likom svetog Jeronima iz kapele sv. Ivana Trogirskog izvorno stajao na oltaru u crkvi sv. Marije od Trga, tako da, pretpostavlja se, nije uopće bio namijenjen za kapelu.²⁸ Međutim, kip bi bio prevelik za oltar u jednoj od šest apsida nevelike

---

issance, New York, sl. 75.

24 Samo Štefanac (bilj. 8), 152.

25 Samo Štefanac (bilj. 85), 117; Radovan Ivančević; *Rana renesansa u Trogiru*, Split 1997., 91-112; Ivo Babić (bilj. 2), 200-210.

26 Anne Markham Schulz, *Further Thoughts on Niccolo di Giovanni Fiorentino in Dalmatia and Italy Fiorentino*, u: *Quattrocento Adriatico: Fifteen-Century Art of the Adriatic*, Papers from a Collatqium at the Villa Spelman, 1996., 143-162; Samo Štefanac (bilj. 5), tab. 23.

27 Usp. Anne Markham Schulz, *Niccolò di Giovanni Fiorentino in Venice: the documentary evidence*, *The Burlington Magazine*, CXL (1999.), 52.

28 Igor Fisković (bilj.1), *passim*.

crkve sv. Marije od Trga. Usporedbe radi, kipovi koje je izradio Nikola Firentinac za oltare manjih su dimenzija, kao na primjer kip sv. Ivana Krstitelja na oltaru u krstionici u trogirskoj katedrali.²⁹ U prirodnoj veličini nije izveden ni kip koji prikazuje svetog Sebastijana na oltaru u istoimenoj crkvi u Trogiru.³⁰ Manji su od prirodnih dimenzija i kipovi Krista i sv. Sebastijana na pročelju iste crkve. Nije visok ni kip koji prikazuje svetog Nikolu Tolentinskog na oltaru sa sarkofagom u crkvi sv. Nikole u Tolentinu.³¹ Kip sv. Jeronima prirodne veličine sasvim pristaje niži u svom izvornom mjestu – u kapeli sv. Ivana Trogirskog, no bio bi prevelik da bi stajao na jednom od oltara u crkvi sv. Marije od Trga. Zaključujem da kip sv. Jeronima nikad nije stajao na oltaru u crkvi sv. Marije od Trga.

Iznosi se i da je kip sv. Jeronima niži od ostalih kipova u kapeli.³² Međutim, svetac je prikazan pognut, oslonjen o stablo, a i ostali kipovi u kapeli nejednakih su visina.

Jedan od argumenata, također formalne naravi, jest da su svi ostali kipovi u kapeli sv. Ivana Trogirskog položeni na baze kružnog presjeka, što je i ranije zamijećeno, za razliku od kipa sv. Jeronima koji stoji na bazi drugačijeg oblika.³³ No, u istoj kapeli, kip Kristova Uskrsnuća postavljen je na okrnjenoj, pravokutnoj bazi.³⁴ Nije bilo moguće smjestiti kip svetog Jeronima, njegov kardinalski šešir i lava – njegove uobičajene ikonografske attribute – na bazu kružnog oblika, ograničene površine. Reljef (gotovo puna plastika) s prikazom svetog Jeronima na retablu na oltaru u crkvi Betlehem na Marjanu (pripisuju ga Andriji Alešiju) stoji, međutim, na bazi, izduženog elipsoidnog presjeka, pa se na njoj našlo mjesta i za lava.³⁵ Dakle, zaključujem da oblik baze kipa nije nikakav argument za pretpostavku da kip sv. Jeronima nije bio izvorno namijenjen kapeli.

Još bi jedan argument, navodno, ukazivao na naknadni smještaj u nišu u kapeli sv. Ivana Trogirskog. Naime, stražnja noga lava uz sv. Jeronima zasječena

29 Samo Štefanac (bilj. 8), tab. 14.

30 Samo Štefanac (bilj. 8), 121-122.

31 Samo Štefanac, Nikola Ivanov Firentinac i raka sv. Nikole u Tolentinu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 28 (1989.), 51-67. Štefanac, S. (1989). Nikola Ivanov Firentinac i raka sv. Nikole u Tolentinu, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 28 (1), 51-67

32 Igor Fisković (bilj. 1), 60.

33 Igor Fisković (bilj. 1), 60.

34 Samo Štefana, (bilj. 8) tab. 75.

35 Milan Pelc (bilj. 15), 343.

je s bočne strane. Taj zasječeni dio nije bio vidljiv dok je kip bio na svom mjestu, u niši u kapeli sv. Ivana Trogirskog. U vezi s nišama, treba spomenuti da je, prema ugovoru od 4. siječnja 1468. godine o gradnji kapele, trebalo biti 16 niša za kipove, i to za 12 apostola i za još 4 ostala kipa. U kapeli je 16 polukružnih niša i jedna velika trapezno oblika u tlocrtu u kojoj je kip Krista (ta se niša navodi u ugovoru kao *casamento*).³⁶ Broj niša veći je od broja apostola, stoga je očito da je u kapeli mogao naći svoje mjesto i kip svetog Jeronima. Neposredno pred početak gradnje kapele biskup Jacopo Turlon (1452. – 1483.) potaknuo je uvođenje posebnog blagdana sv. Jeronima što je prihvaćeno 1466. godine odlukom komunalnog vijeća nakon čega je u trogirski Statut uveden blagdan sv. Jeronima (*Ref. lib. II., cap. 64*).³⁷ Taj biskup, kako ga Didak Manola spominje u svoj vizitaciji, bio je glavni pokretač gradnje kapele: *principali mentore ispius Capellae*.³⁸ Valjda je upravo on odredio da se kip sv. Jeronima postavi u kapeli.

***

Zaista je neumjesno zbog jedne diskutabilne hipoteze izvlačiti jedan kip iz niše koja sada zjapi prazna. Ovo je primjer tašte samovolje koja ignorira struku. O ovako značajnom zahvatu u kiparsko-arhitektonskoj cjelini u Dalmaciji trebalo je, kako se to do nedavno uobičavalo, tražiti mišljenja stručnih komisija. Uviđavnosti i pristojnosti radi valjalo je saslušati javno mnijenje. Nekoć su o ovakvim zahvatima raspravljale bratovštine i crkvinarstva. Zbog istog načina odlučivanja koje se provodi na neutemeljenim hipotezama pred katedralom, osvanuo je i nakaradni, izmišljeni kip – plastična kopija Krista.

FORMALNA OBILJEŽJA KIPA

Kip sv. Jeronima iz kapele sv. Ivana Trogirskog dinamično je komponiran. Svetac je prislonjen na izvijeni trup sasječenog stabla, uz njega je šćućureni lav, a pod nogama mu je odbačeni, zgnječeni kardinalski šešir, pa se po toj raznolikosti motiva ovaj kip zaista razlikuje od većine ostalih u kapeli.³⁹ Zapravo, kip

36 Petar Kolendić (bilj.14), 74-76; Ana Plosnić Škarić, *Lapicide i marangoni u Trogiru*, Zagreb 2019., 122.

37 Daniele Farlati, *Trogirski biskupi*, Književni krug, Split, 2010., 347-348.

38 Cvito Fisković, *Opis trogirске katedrale iz XVIII stoljeća*, Split, Izdanje Bihaća, Hrvatskog društva za istraživanje domaće povijesti u Splitu, 1940., 41.

39 S obzirom na kompoziciju kip visoko vrednuje Miro Montani, *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb 1967., 71.

sv. Jeronima jedini je nagnut, prislonjen, za razliku od ostalih kipova koji su, većina, hijerarhijski uspravni, stameni poput antičkih statua, s iznimkom pogrbljenog kipa sv. Tome (kasno djelo Ivana Duknovića iz 1508. g.) i sv. Pavla (djelo Nikole Firentinca), onako zadubljenog nad knjigom, kao i kip sv. Ivana Evanđelista zagledanog u orla položenog uz njegova stopala.⁴⁰ Inače, zbog statičkih razloga, kipovi postavljeni u kontrapostu, u iskoraku, ili pak nagnuti, prislanjaju se gotovo u pravilu na trup stabla. Tako se u antičko doba Apolona prikazivalo oslonjenog bedrom na trup stabla sa sasječnim granama uz koje se svija velika zmija – piton, npr. Apolon Belvederski u *Museo Pio Clementino (Musei Vaticani)*, Apolon iz Louvra, Apolon iz Carlsberg Glyptotek, Apolon iz British Museuma. Kompozicijske linije nagnutog tijela svetog Jeronima s rukama svijenim u laktu, pravci sasječnih grana na izvijenom deblu kržljavog stabla usmjereni su u raznim pravcima kao da tvore mnogokute koji su inače svojstveni kompozicijskim shemama Alešijevih reljefa na kojima se sijeku ravne linije i krivulje.

Osobito je zanimljiv donji dio kipa s jednim veoma složenim mikroambijentom u prostoru što se izvija između lava, trupa stabla, svečevih gležnjeva i stopala koja, pak, gaze kardinalski šesir s ulupljenjem poput udubina na stijeni. Aleši je vješt u klesanju zmija, one su njegov *forte*, s vijuganjem krivulja u prostoru. Na velikom reljefu u Krstionici, na valovitim stijenama pećine zmijske gmižu iz udubina, provlače se kroz rupe i pukotine.⁴¹ Zapaža se ne samo tendencija prema narativnom, već i slikovitom, što je također svojstveno Alešiju. Na isposničkoj odjeći, debeloj poput kore na stablu, uz svečevu desnu ruku, u naborima zjape sjenovita udubljenja, neka poput procijepa i zasjekotina u hridima.

40 Samo Štefanac (bilj. 58, 128-129) smatra kip sv. Ivana Evanđelista vlastoručnim Firentinčevim radom, jednim od najuspjelijih u kapeli. Međutim, Anne Markham Schulz, *The History of Venetian Renaissance Sculpture (c. 1400-1530)*, vol. II. London, 2017., vol. II., sl. 288, ovo visokokvalitetno djelo navodi kao rad Firentinčeve radionice: v. Također Anne Markham Schulz, *The History of Venetian Renaissance Sculpture (c. 1400-1530)*, vol. I. London 2017. str.144.

S obzirom na kompoziciju kip visoko vrednuje Miro Montani, *Juraj Dalmatinac i njegov krug*, Zagreb 1967., str. 71.

41 Hans Folnesics, *Studien zur Entwicklungsgeschichte der Architektur und Plastik des XV. Jahrhunderts in Dalmatien*, Jahrbuch des Kunsthistorisches Institutes der K. K. Zentralkommission für Denkmalpflege, 8 (1914.),186, dovodi u svezu sa zmijom prikazanom u krstionici i onu na južnom portalu palače Cipiko s onima uz kip sv. Jeronima iz kapele smatrajući ga sigurnim Alešijevim djelom.

IKONOGRAFSKI ATRIBUTI I GRAMATIKA MOTIVA

Osobito je zanimljiva zmija koja se izvija kroz duplje na usahlom stablu. Iz gornje rupe proviruje okrnjeni rep; iz donje duplje spušta se trup prekriven raznolikim, izduženim ljuskama te s rošćićima na glavi.

Na Alešijevom velikom reljefu u Krstionici, kao i na malim kamenim re-tablima s prikazom sv. Jeronima u pustinji, lav počiva, zmije gmižu, škorpije se izvijaju, zmaj širi krila.⁴² Što bi, međutim, značila zmija koja izlazi iz duplja stabla uz kip sv. Jeronima? Toliko zmija, skakavaca i škorpija u Bibliji, valjda kao opasnih bića iz pustinskog okružja kojima se u religioznim imaginacijama pridaju zlokobne konotacije! Zmije, u svakom slučaju, počevši od one koja je zavela Evu, imaju ne samo falički, već i sotonski značaj. Isus s izrazom *zmijski porodi* kudi licemjerne i zle ljude (*Mt. 12, 34*). Sveti Jeronim u svojim tekstovima često spominje zmije, posebno u strastvenim polemikama s krivovjericima koje naziva magarcima, lisicama, kornjačama, gavranima i, naravno, zmijama i škorpijama.⁴³ U poslanici Juliji Eustohiji svetac piše o staroj zmiji – đavlu koja ga je navela na čitanje Cicerona i Plauta (*XXII. 30*). Jeronim u komentarima Evandjelja po Mateju tumači sve spomene zmija. Zmijskom nakotu Jeronim pribraja i pernate aspide: *Siquidem ex semine serpentis egredientur genimina aspidum, et ex geniminibus eorum egredientur serpentes pennati...* (*Commentarii, in Isaiam, Caput XIV, 65*). Aspide su po onodobnim taksonomijama životinjskog svijeta vrsta otrovnih, rogatih i pernatih zmija.⁴⁴ Kipar je, izgleda, prikazao aspidu; naime, zmija je rogata s ljuskama poput perca.

U analizi ovog kipa treba obratiti pažnju na usahlo stablo na koje se oslanja sv. Jeronim. Na njemu su udubljenja, duplje, dakle svojevrstni pećinski mikroambijenti inače tako bliski Alešiju. Vjerojatno se sa sasušanim stablom označavaju turbni pustinjački ambijenti u kojima isposnike salijeću đavolske napasti. No moguća su prisjećanja na Evandjelje, na sjekiru položenu na korijen stabla; neplodna stabla, ona koja ne daju dobrog ploda, bit će posječena i

42 Radovan Ivančević (bilj. 25), 19-89; Andrija Mutnjaković, *Andrija Aleši*, Zagreb 1998., 79-114.

43 Luis Carlos Lima Carpinetti, *O aspecto polêmico da apologia de jerônimo contra Rufino*, Sao Paulo 2003.
<https://www.teses.usp.br/teses/disponiveis/8/8143/tde-01122003-132058/publico/TDELuisCarpinetti.pdf>

44 Willene B. Clark, *A Medieval Book of Beasts: The Second-Family Bestiary*. Commentary, *Art, Text and Translation*, Boydell & Brewer, Woodbridge, 2006., 119.

bačena u oganj (*usp. M. 3, 10; 12, 33*). Koje je vrste stablo na koje se prislanja sv. Jeronim? Pobožni gledaoci prisjećaju se riječi iz Evanđelja o smokvi koju je Isus prokleo (*Mt. 21, 18-22*). U svakom slučaju, prikaz usahlog stabla i zmija koje su se u njemu ugnijezdile, imaju simboličke naboje. Usahlo stablo Aleši je prikazao i na reljefu sa svetim Jeronimom u pećini u krstionici u Trogirskoj katedrali. Motiv usahnulog stabla s dupljama ponavlja se i na dva mala reljefa pripisana Nikoli Firentincu, s prikazom sv. Jeronima u pećini; na onom uzidanom u crkvi *S. Maria del Giglio* u Veneciji i na onom koji se čuva u Zavodu za zaštitu spomenika u Dubrovniku;⁴⁵ na oba spomenuta reljefa stabla su prikazana s dupljama. Na reljefu iz *Musée Jacquemart-André* u Parizu zmija se izvija iz duplje jednako kao i uz kip sv. Jeronima u kapeli sv. Ivana u Trogiru.⁴⁶ Stablo sasječenih grana prikazao je Aleši uz kip sv. Sebastijana na pročelju istoimene crkve u Trogiru (toranj gradskog sata), na kojem je, valja napomenuti, isklesano udubljenje – duplja.⁴⁷ Naravno, u prikazu svezanog sv. Sebastijana, stablo sa dupljama često je u renesansom slikarstvu i kiparstvu.

NIKOLA FIRENTINAC, ANDRIJA ALEŠI I NJIHOVI SURADNICI

U pitanje atribucije kipa sv. Jeronima priklanjamo se mišljenjima ustaljenima u starijoj literaturi da se radi o djelu Andrije Alešija, no ostavljamo otvorenom mogućnost i za drugačije interpretacije. I za pitanja atribucije drugih skulptura iz razdoblja suradnje Firentinca i Alešija bolje je ostaviti otvorenima nego li se upuštati u ishitrena nagađanja.

Suradnju ove dvojice majstora potvrđuju isprave; oni zajedno rade na gradnjama krstionice i kapele svetog Ivana Trogirskog u trogirskoj katedrali, na crkvi *S. Maria del Mare* na *Tremitima*, te na popravcima zvonika katedrale sv. Dujma u Splitu. Valjda se stoga u ugovoru o gradnji kapele sv. Ivana Trogirskog ne utanačuje koji će od njih isklesati pojedini kip. Pri tome treba uvijek imati na umu udio njihovih pomagača i šegrtu od kojih se neki spominju u ispravama.⁴⁸ Time se može dovesti u svezu velika oscilacija u kvaliteti skulptura koje se u literaturi povezuju s Andrijom Alešijem i Nikolom Firentincem, ili

45 V. slike kod Anne Markham Schulz, *Niccolò di Giovanni Fiorentino and Venetian sculpture of the Early Renaissance*, New York 1978., 75-76; Ivo Petricioli (bilj. 17), 146; Anne Markham Schulz (bilj. 19), vol. II., sl. 283 i 284.

46 V. sliku kod Ivo Petricioli (bilj. 17), 149.

47 Sliku v. kod Samo Štefanac (bilj. 8), tab. 36.

48 Ana Plosnić Škarić (bilj. 36), 149, dok. 523, 144, dok. 505, 166, dok. 583.

pak s njihovim radionicama iz kojih se mogao širiti krug njihovih utjecaja na dalmatinske klesare, posebno na one bračke.

Zanemaruje se mogući udio sinova Nikole Firentinca – Jacopo i Anticcio bili su kipari, a Zuanne zvan *Gobbo* bio je zlatar – koji su 1502. g. zajedno s ocem bili zaposleni na gradnji i opremi Nove crkve (*Santa Maria Valverde*) u Šibeniku.⁴⁹ Još ranije, 1497., jedan neimenovani sin Nikole Firentinca dobio je dozvolu da pomogne ocu u izradi jednog kipa za kapelu sv. Ivan Trogirskog.⁵⁰ Mora da je bio osobito relevantan udio Antuna (= *Anticcio*?) Firentinca koji je trebao isklesati oltar u kapeli sv. Ivana Trogirskog, kako to navodi Pavao Andreis u djelu *Prijenos sv. Ivana trogirskog biskupa (Traslazione di San Giovanni vescovo di Traù fatta li 4 Maggio l'anno 1681)*: „Iste godine (1524.) 22. veljače zaključen je pismeni ugovor s majstorom Antunom Firentincem, koji je stanovao na otoku Čiovu, za izradu oltara na koji je trebalo položiti raku, za 35 zlatnih dukata, ali, kako se ne vidi da je oltar dovršen, mora se vjerovati da je majstora zatekla smrt.“⁵¹ Ugovor s Antunom Firentincem zabilježen je kasnije u vizitaciji biskupa Didaka Manole iz 1756.⁵² Valjda je taj Antun Firentinac bio sposoban majstor kad mu se moglo povjeriti veoma zahtjevan zadatak. Naime, prema ugovoru iz 1468. g. na oltaru su trebali biti prikazani prizori iz svećevih čuda; ponad oltara četiri su anđela morala nositi sarkofag sa svećevim tijelom.⁵³ Začudo, taj zanimljivi podatak koji donosi Pavao Andreis o oltaru i majstoru Antunu (= *Anticcio*?) Firentincu prošao je nezapaženo.

U literaturi se jedno te isto djelo pripisuje jedanput Alešiju, potom Firentincu, pa anonimnom pomagaču, radionici, a uz to nerijetko historičari umjetnosti mijenjaju svoja mišljenja, a i to bez navođenja posebnih argumenata. U atribucijama trebalo bi izbjegavati apodiktične sudove i ostavljati pitanja otvorenim. Hipotetički sudovi s ponavljanjem prihvaćaju se kao da su dokazi, neprikosnovene činjenice. U pokušaju razdavanja djela Firentinca od onih Alešijevih često se

49 Vincenzo Miagostovich, *I nobili e il clero di Sebenico nel 1449. per la fabbrica della cattedrale*, 1910., 62; usp. Anne Markham Schulz (bilj. 45), 9; Samo Štefanac (bilj. 8), 97; Anne Markham Schulz (bilj. 18), 146-147.

50 Petar Kolendić, *Aleši i Firentinac na Tremitima*, Glasnik Skopskog naučnog društva, Skopje, 1925., 207.

51 Hrvatski prijevod kod Pavao Andreis, *Povijest grada Trogira, II. dio*, prev. Vl. Rismondo, Split 1978., 38.

52 Cvito Fisković (bilj. 44), 42. Tom podatku Fisković nije obratio nikakvu pažnju.

53 Za analizu ugovora iz 1468. g. i o pitanju kako je trebao izgledati oltar v. Radovan Ivančević (bilj. 25), 128-129.

polazi *a priori* od pretpostavke kako je Firentinac veći majstor pa se njemu pripisuju kvalitetnija djela. U novijoj je literaturi izražena tendencija umanjivanja Alešijevog značaja pa mu se pokušava smanjiti broj djela koja su mu se do sada pripisivala: kip sv. Jeronima iz kapele sv. Ivana Trogirskog, te kip sv. Ivana Krstitelja s oltara u krstionici, koji se pokušava pripisati Nikoli Firentincu.⁵⁴ Tako bi u kapeli sv. Ivana Trogirskog Alešijevo djelo bili jedino kip arkandela Gabrijela u sceni Navještenja nad ulazom i nekoliko anđela bakljonoša.⁵⁵ Bi li majstor koji se afirmirao kao graditelj i kipar krstionice sagrađene 1467. g. pristao na tako minornu ulogu u gradnji i opremi kapele? Ni Firentinac ni Aleši nemaju tako osebujan izraz po kojima bi se njihova djela mogla tako lako razdvojiti, pače, mnoga od njih mogu se smatrati djelima njihove suradnje.⁵⁶ Izvršnost pojedinih radova ili, pak, skromne estetske domete kod nekih koji se pripisuju Alešiju, Firentincu i njegovoj radionici, uvjetovali su i narudžba, viši ili niži zahtjevi naručitelja, visina zarade, mjesto narudžbe, zadani vremenski okvir izvedbe – jer nije isto klesati i graditi krstionicu i kapelu u trogirskoj katedrali ili pak izraditi oltar u maloj crkvi sv. Jere na Marjanu. Neka manje kvalitetna djela vjerojatno su radovi njihovih pomagača. Nisu, naravno, isti kriteriji nepismenih ili polupismenih bratima i neukih seoskih župnika u odnosu na zahtjeve humanista Koriolana Cipika ili prelata Jakova Turlona. Svojedobno je Aleši za Jurja Dalmatinca, za njegove radove na *Loggia dei Mercanti* u Ankoni, prema ugovoru od 14. travnja 1452., trebao uglačati četiri kipa ugrubo isklesana (... *et polire et netare promisit quator figuras, que dictus mag. georgius sibi dabit disgrossatos*).⁵⁷

Neki kipovi u trogirskoj kapeli vjerojatno su djela suradnje Nikole Firentinca i Andrije Alešija. U doba gradnje kapele i krstionice, Firentinac i Aleši bili su već vremešni, u životnoj dobi kad opada snaga, pa im je trebalo više pomagača. Aleši

54 Ivan Matejčić, *Prilozi za Nikolu Firentinca i njegov krug*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 27 (1988.), 183-186; Igor Fisković (bilj. 1), 59-66. Tako kip sv. Ivana možda ukazuje na utjecaj i na crtež Nikole Firentinca – v. Anne Markham Schulz (bilj. 18), 146.

55 Anne Markham Schulz (bilj. 18), 46.

56 Za udruženi rad Firentinca i Alešija v. Predrag Marković: *Dekonstrukcija rekonstrukcije: o krstionici trogirске katedrale ponovo i s razlogom*, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 37 (2013.), 55. Kiparsku grupu Laokon i njegovi sinovi isklesali su, prema Pliniju Starijem (*Naturalis historia*, XXXVI, 37) čak tri kipara: Agesandar, Polidor i Atenodor; po svoj prilici članovi iste obiteljske radionice izradili su i skulpturalne grupe pronađene u pećini *Sperlonga* (između Rima i Napulja).

57 Dagobert Frey, *Dom von Sebenico und sein Baumeister Giorgio Orsini*, Wien 1913., 3, dok. n. 98, 153, prijevod isprave kod Miro Montani (bilj. 39), 23.

je kao kipar i graditelj djelovao više od pola stoljeća, pa je s vremenom usvojio stilske mijene od kasne gotike do renesanse. Firentinca i Alešija treba shvaćati kao poduzetne i pragmatične kamenare u stalnoj potrazi za poslom i zaradom, premda njihovi najuspjeliji radovi nadilaze zanatske razine, pa su njih dvojica s pravom vrednovani kao vrsni umjetnici – graditelji i kipari.

ABOUT THE STATUE OF ST. JEROME
FROM THE CHAPEL OF ST. JOHN OF TROGIR

Summary

The Renaissance statue of St. Jerome, that had always stood in the niche of the Chapel of St. John of Trogir, was removed and placed in the Romanesque Church of St. John the Baptist. It is believed that the statue was removed from the Chapel because it had originally been placed on the altar of the Church of St. Mary of the Square. However, it is more likely that a small relief-retable depicting St. Jerome in the cave had been placed on the altar of the Church of St. Mary.

Key words: relocation of pieces of art, statue of St. Jerome, Chapel of St. John of Trogir, Niccolò Fiorentino, Andrija Aleši, Trogir

*Slika 1. Kip sv. Jerolima iz kapele
sv. Ivana Trogirskog*

*Slika 2. Detalj kipa sv. Jerolima iz
kapele sv. Ivana Trogirskog*

Slika 3. Kip sv. Jerolima dok je stajao u niši u kapeli sv. Ivana Trogirskog

Slika 4. Prazna niša u kapeli sv. Ivana Trogirskog u kojoj je stajao kip sv. Jerolima